

Türkiye’de Dinî Yükseköğretim Alanında Uzaktan Eğitimle İlgili Algı Sorunları ve İLİTAM Uygulamaları

Nurullah ALTAŞ*

Özet - Bu çalışmanın amacı İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyini ve bu programların etkililik ve verimliliğini bazı değişkenler açısından tespit etmektir. Araştırmanın ana amacı doğrultusunda; İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyi ile öğrencilerin yaşları ve kıdemleri arasındaki ilişki, İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyinin İLİTAM tercihlerine göre farklılaşma durumu, Uzaktan Eğitim veya yüz yüze eğitimin tercih edilmesinde etkili olan sebeplerin irdelenmesi ise araştırmanın alt amaçları olarak belirlenmiştir. Araştırma, nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanılması anlamına gelen karma yöntemle yürütülmüştür. Nicel yöntemin kullanıldığı bölümde, İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyini bazı değişkenler açısından tespit etmek amacıyla tarama modeli türlerinden biri olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Nitel yöntemin kullanıldığı bölümde ise içerik analizi yapılmıştır. Araştırmanın evreni; 2013-2014 Akademik Yılı Güz ve Bahar Dönemlerinde İLİTAM Programlarında öğrenim görmekte olan tüm öğrencilerden meydana gelmektedir. Araştırmanın örneklemi ise; 2013-2014 Akademik Yılı Güz ve Bahar Dönemlerinde Türkiye’deki İLİTAM Programlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerden online anket uygulamasına katılan 256 kişiden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler- Uzaktan eğitim, Yüz yüze eğitim, İLİTAM, İLİTAM Programı, İlahiyat eğitimi, Din eğitimi

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Giriş

Dünya, her alanda hızlı değişimler yaşarken bilim ve bilgi ile yaklaşımlarımız ve zincirleme olarak bilginin üretildiği ve paylaşıldığı en önemli mekânlar olan üniversitelerle ilgili yaklaşımlarımız da hızla değişmektedir. Bir zamanlar bilim denilince tek başına bir otorite olarak karşımızda duran ve adeta kilisenin karşısına yeni bir kilise gibi duran pozitivist bilim anlayışı sorgulanmakta, kendini dönüştürmekte ve bu suretle yorumlamacılık başta olmak üzere diğer post-modern yaklaşımlarla baş etmeye çalışmaktadır. Bilgi üretilmesine ilişkin bu yaklaşımlar, bilginin paylaşımı ile ilgili yöntem ve teknikler üzerinde de etkili olmaya başlamış, tüm öğretim süreçleri ile birlikte yükseköğretim aşamasında da yapısal dönüşümlere uzanan bir değişimi karşımıza çıkarmaya başlamıştır.

İçinde yaşadığımız dönem, üniversitelerin bilgiyi üretilip teknolojiye dönüştürme birimlerine yönlendirdiği dönemi aşmış görünmektedir. Artık büyük teknoloji üretim merkezlerinin kendi ar-ge'leri vardır ve bu bilgi üretim merkezleri üniversitelerin önüne geçmiş görünmektedir. Dünya geneli için konuşulduğunda üniversitelerin bilgi üretiminde tek merkez olma vasfının önemli ölçüde yıprandığından söz edilmektedir. Öte yandan üniversitenin, post-modern zaman diliminde universal bilgiyi üretebilmesinin imkânı da sorgulanmaktadır. Gerçeklik tartışmaları, bilginin üretiminde de tek merkez yerine, merkezlerden oluşan çoğulcu bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Mutlak gerçekliğe ulaşma sürecinde üniversitelerin içinde bulundukları toplumu da aşağıdan yukarıya bu gerçeklik çerçevesinde inşa etme görevlerinin tartışmalı hale geldiği konuşulmaktadır. Dinî eğitim açısından bakıldığında bu yeni durum, tekçi resmi din yapısı yerine çoğulcu sivil dinî yapıları teşvik eden bir süreç ortaya çıkarmaktadır.

Bu yeni gelişmelere paralel olarak üniversitelerin toplumla ilişkilerinin yeniden üretilmesi gerektiğini savunan ve bu yönde değişik modeller üzerinde çalışan bilim adamları, üniversitelerin karşı karşıya kaldıkları meydan okumaların en önemlisinin, toplumdaki varoluşsal işlevini-yurttaş yaratma- yitirmesi olduğunu söylemektedir. Gerçekten de yakın zamana kadar üniversiteler, genç insanların sadece belirli bilgi alanlarında eğitilmekle kalmayıp onları etkili liderler haline getiren ulusal kültürle de donatıldıkları mekânlardı. Toplumlar arasındaki sınırların giderek ortadan kalktığı ve küreselleşmenin getirdiği yeni bakış açıları üniversiteler üzerinde yoğun bir şekilde düşünmeyi gerekli kıldı. Bu işlevin yokluğunda üniversiteler, belirli meslek kategorilerine girişi sağlayan profesyonel bilgi ve becerileri vermekten ibaret kurumlara dönüşerek işlevini gittikçe daraltmaya başladı. Üniversiteler ve yükseköğrenim alanları

bilgi üretme ve etkili liderler yetiştirme işlevinden sıyrılarak giderek ileri meslek okulları haline dönüşmeye başladı. Bu yeni durum, “akademik kapitalizm” kavramıyla karşılanmaktadır. Akademik kapitalizm, üniversitelerin artık halkın yararına değil de uluslararası sermaye çevrelerinin yararına çalışmaya başladığını ifade için kullanılan bir kavramdır. Neyin iyi olduğuna karar veren, neyi bilmesi gerektiğini, nasıl düşüneceğini, neyin dindarlık olacağını küresel sermaye çıkarları doğrultusunda üretmeyi hedefleyen bir yaklaşımdır bu. Bu durumdan sıyrılmanın çözümü de bilgiye olan talepteki dönüşümü ortaya koymak ve toplumsal talebi karşılayacak bilgi üretimini sağlamak olarak görülmektedir.

Bilgi kaynağı olarak görülen bir üniversite fikrine ilave olarak fabrika olarak üniversite, bilgelik ve hikmetin kaynağı olarak üniversite yaklaşımları da üniversiteye eklenen fonksiyonlardı. Illich’in (2005) okulsuz toplumu, okul konularının hayattan kopuk, fosilleşmiş ve topluma yabancılaşmış olduğu varsayımından hareket ediyordu. Artık öğrenimin günlük yaşamla bağlantısının kalmadığını düşünüyordu. Sadece mesleğe yönlendirme işlevi olan bir yükseköğretim, bu işlevini kurum dışına terk ettikçe önemsizleşebilir ve yok olabilir. Ama kalite sağlayıcı fikir üretimi, yetenek ve mükemmellik sağlama işlevleri yükseköğrenimi ayakta tutabilir.

Şekil I: Üniversitelerin dönüşümü

Üniversite eğitimi, modernizm sonrası sınıfların kutsallığından sıyrılarak eğitim süreçlerini gerçek hayatla bütünleştirmeye doğru yelken açtı. Belki de öğretim sürecinin kredilendirilmesinde sınıf dışı aktivitelerin giderek daha fazla devreye girmesi bu gelişimin doğal bir sonucu olarak görülmelidir. Bu gelişmelere ilave olarak son yüzyıl içinde bilim ve teknoloji alanındaki çok hızlı gelişmeler, dünyanın hızla artan nüfusu, toplumların eğitim alanındaki ihtiyaçlarının artması fakat eğitim kurumlarının, ders materyallerinin ve öğretmenlerin yetersizliği kampüslerin tasarımı üzerinde yeniden düşünmeyi gerekli kıldı. Eğitim kurumlarına uzak mesafelerde yerleşim, geleneksel eğitimdeki yüksek maliyetler, çalışmak zorunda olan yetişkinlerin eğitim talebi ile başka bir alanda sertifika veya diploma alarak alan değiştirme veya kendini yetiştirerek kurum içi yükselme isteklerine karşın eğitim kurumlarına devamın zorluğu gibi değişik etkenler toplumları eğitim alanında yeni arayışlara itmeye başladı. Gelişmiş ülkelerin başını çektiği bu arayışlar “uzaktan eğitim” kavramında hızlı gelişmeleri beraberinde getirmiştir.

Ülkemizde Batılı komşularına göre geç uygulamaya başlanmış olmasına rağmen, internet ve bilgisayar kullanımının hızla yayıldığı son yıllarda uzaktan eğitim uygulamaları da büyük gelişme kaydetmiştir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi sorumluluğunda 2005-2006 Eğitim-Öğretim yılında faaliyete başlayan ve aynı üniversitenin bünyesinde 2002 yılında kurulan Uzaktan Eğitim Merkezi (ANKUZEM) ile işbirliği içerisinde yürütülen İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) programı da bir uzaktan eğitim uygulamasıdır ve İlahiyat eğitimi alanında ülkemizde bir ilktir. Bu uygulama, daha sonra dokuz üniversitede bulunan uzaktan eğitim merkezleri ve İlahiyat Fakülteleri ile yaygınlaştırılmış ve 2012-2013 öğretim yılı itibarıyla yaklaşık 8.000 öğrenciye ulaşmıştır.

Ülkemizde uzaktan eğitim, dinî yükseköğretim alanında yakın tarihlerde başlamıştır. Bu hızın arkasında, uzaktan eğitimle lisans tamamlama uygulamasının başarılı bir uygulama olduğunu gösteren bir araştırma bulunmamaktadır. Uygulamanın başladığı tarihten itibaren konu ile ilgili başlıca iki araştırma yapılmıştır. Bilginin esas alındığı yaklaşımda mezun verdiği ilk yıldan itibaren her yıl düzenli olarak araştırma konusu yapılması gereken bu alan, araştırmacılar tarafından cazip görülmemiş veya bilinçli olarak bu alanda araştırma yapılması istenmemiş görünmektedir.

İlahiyat Lisans Tamamlama Programları, öncelikli olarak İlahiyat ön lisans mezunlarına İlahiyat lisans diploması alma hakkı kazandırmıştır. Bu durum özellikle Diyanet personeline dinî yükseköğretim düzeylerini yükseltme imkânı

sunmuştur. Bu imkândan en fazla Diyanet personeli yararlanmış ve özlük haklarında bir iyileştirme sağlamıştır. Ancak özlük haklarındaki bu iyileşmenin din hizmetlerinin kalitesine yansıyor yansımıyor da ayrı bir sorudur ve bu sorunun cevabını vermeye yetecek kadar elimizde alan araştırması bulgusu bulunmamaktadır.

Daha önce sözü edilen ilk araştırma, 2010 yılında tamamlanan bir yüksek lisans tezi kapsamında gerçekleştirilmiş ve çalışmayla öğrencilerin bu programdan beklentileri ve programın aksayan boyutları ortaya konulmuştur (Birinci, 2010). Bu çalışmada, alan araştırmasının kuramsal temellerinin ortaya konmasında Birinci’nin araştırmasından önemli ölçüde yararlanılmıştır. İkincisi ise, Kaymakcan (2013) yürütücülüğünde bir bilimsel araştırma projesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, öğrencilerle öğretim elemanlarının bu programın fonksiyonları ve uygulama süreçlerinin kalitesine yönelik algılarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada, öncelikle uzaktan eğitim kavramı ve uzaktan eğitim ihtiyacını analiz ederek başlıca uzaktan eğitim yaklaşımları hakkında kısa açıklamalar yapılacaktır. Genel temellendirmenin akabinde ise ülkemizde uygulanmakta olan İlahiyat lisans tamamlama programlarının İlahiyat lisans yeterliklerini kazandırma konusundaki katkılarını 256 öğrenci üzerinde uygulanan ölçme aracından elde edilen verilere dayalı olarak analiz edilecektir. Son aşamada ise elde edilen verilere dayalı olarak ulaştığımız sonuçları ve geliştirdiğimiz öneriler ortaya konulacaktır. Araştırma, bir açıköğretim programı olan İlahiyat ön lisans eğitimini kapsam dışında bırakmakta, İlahiyat lisans tamamlama programları ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise, İlahiyat yüz yüze programları ile bir karşılaştırma yapmamasıdır. Bu çalışmada örneklemin sınırlılığı ve zaman problemi nedeniyle, ölçek toplam puanları üzerinde etkili olduğu varsayılan tüm değişkenler sürece dâhil edilmemiştir. Bu nedenle araştırmanın merkezinde duran alan araştırmasını sadece bir tür ölçek geliştirme çalışması olarak da kabul edilebilir. Bununla birlikte bu araştırma öncelikli olarak bu alanda karşılaştırmalı araştırmalar yapmak isteyenlere yeni sorular sorma ve yeni araştırmalara ufuk açma imkânı sağlayacak, öte yandan bu araştırmalarda kullanılabilecek bir yeterlik ölçeği de geliştirmiş olacaktır. Araştırmanın belki de bu süreçte en önemli katkısı, İlahiyat Fakültesi lisans yeterliklerinde kullanılabilecek bir ölçek geliştirmesi olacaktır.

Uzaktan Eğitim Kavramı ve Uzaktan Eğitim İhtiyacının Gelişimi

Çoğunlukla İngilizce “distance learning” veya “distance education” kelimeleriyle ifade edilen uzaktan eğitimin başlangıç tarihi itibarıyla 1728’lere dayanıldığı ifade edilmektedir. Düzenli ve planlı şekilde başlangıcının ise 1840’ların İngiltere’inde olduğu söylenmektedir. Londra Üniversitesi uzaktan eğitim modeliyle öğrencilerine diploma veren ilk üniversite olarak kabul edilir. Daha sonraları Almanya, Amerika, İsveç, Avustralya, Türkiye, Polonya ve İspanya gibi ülkeler bunu takip ettiler. Günümüzde ise birçok üniversite ve kuruluş uzaktan eğitim yoluyla öğrenim hizmetleri sunmakta ve program sonunda diploma veya sertifika verebilmektedir.

Türkiye’de de 1960’lı yıllarda MEB tarafından Mektupla Öğretim Merkezi’nin kurulmasıyla gündeme gelen uzaktan eğitim uygulamaları, kendisini en çok Eskişehir Anadolu Üniversitesi bünyesindeki Açıköğretim Fakültesi ile hissettirmiştir (Birinci, 2010). Günümüzde Eskişehir Anadolu Üniversitesi’ne ilave olarak İstanbul ve Erzurum Atatürk Üniversiteleri’nde birçok alanda ön lisans ve lisans eğitimi veren Açıköğretim Fakülteleri ile üniversitelerin neredeyse tamamında lisans tamamlama ve lisansüstü eğitim veren uzaktan eğitim merkezleri bulunmaktadır. Sözü edilen Açıköğretim Fakülteleri’nden Anadolu ve Atatürk Üniversiteleri’nde ilahiyat ön lisans programı bulunmaktadır. Uzaktan eğitim, ağırlıklı olarak iki Açıköğretim Fakültesinde bulunan İlahiyat ön lisans programı mezunları için İlahiyat alanında lisans mezuniyet imkânı sağlayarak ülkemizde yüksek din öğretiminde etkili bir model olmayı başarmıştır.

Uzaktan eğitimle ilgili birçok tanım karşımıza çıkmakla birlikte bu tanımlardaki ortak yönleri bir araya getirerek kapsayıcı bir tanım denemesi Uşun (2006) tarafından yapılmıştır. Uşun’a (2006) göre uzaktan eğitim, “Kaynak ile alıcılının öğrenme-öğretme süreçlerinin büyük bir bölümünde birbirinden ayrı ortamlarda bulunduğu, alıcılara ‘bireysellik’, ‘esneklik’ ve ‘bağımsızlık’ imkânı tanıyan, öğrenme-öğretme süreçlerinde yazılı ve basılı materyaller, işitsel, görsel-işitsel teknolojiler ve yüz yüze eğitim gibi materyallerin kullanıldığı, kaynak ile alıcılar arasındaki iletişim ve etkileşimin televizyona ve bilgisayara dayalı etkileşimli/tümleşik teknolojilerle sağlandığı planlı ve sistematik bir eğitim teknolojisi uygulamasıdır.” Uşun’un bu tanımında, öğretene ile öğrenen sürecin büyük bölümünde ayrı kaldığı ve ayrıca yüz yüze eğitim gibi yöntemlerin kullanıldığından söz edilir. Bu tanımdan hareket edildiğinde, kaynak ile alıcı öğretim süreçlerinin herhangi bir bölümünde bir araya geldiği anlamı çıkmaktadır. Bu şekilde de uzaktan eğitim, yüz yüze eğitimle bütünleştirici bir fonksiyon da üstleniyor demektir.

Uzaktan eğitim olgusu, bir ihtiyacı vurgulama ve eğitimdeki yeni yönelimlerin teşvik ettiği gereklilik boyutlarını içermesiyle birlikte genelde eğitim ve öğretimle ilgili süreçlerde bir takım imkân ve avantajlarıyla da karşımıza çıkar. Uzaktan eğitim, çağdaş öğrencinin değişen, gelişen ve yaşam boyu sürekli öğrenme gereksinimlerini karşılayabilmekte, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ulusal gelişimine önemli katkılar sağlayabilmektedir. Bireylere sürekli, yaşam boyu, bireysel ve bağımsız öğrenme olanağı sağlamaktadır. Bu şekilde bireyi merkeze alması ve sorumlulukların önemli bir bölümünü bireye devretmesi nedeniyle bireylerin bilgiye erişim ve girişimcilik yönlerini ve kendi kendilerine karar verme yeteneklerini geliştirmektedir. Sistem hizmetlerinin sunumu pahalı değildir. Başlangıçta bir sistem kurulumu maliyet gerektirmekle birlikte orta ve uzun vadede devlet açısından geniş kitlelere küçük maliyetlerle ulaşma imkânı sağlar. Kamu veya özel kurum veya kuruluşlarda çalışan bireylere, görevlerini bırakmadan eğitimlerini sürdürebilme, kendilerini geliştirebilme ve meslekte yükselme imkânı verir. Belki de uzaktan eğitimin en önemli yararlarından birisi de, geleneksel eğitim süreçleri ile bütünleşmek suretiyle, bu süreçlerin zenginleşmesine katkıda bulunmasıdır (Alkan, 1987; Özmen ve Ediz, 2002; Ersoy, 2008).

Tüm bunlarla birlikte bu yaklaşımın, eğitim sistemlerine adapte edilmesinde göz önünde bulundurulması gereken bir takım sınırlılıklar da bulunmaktadır. Uzaktan eğitim uygulama ve anlayışları, bilişsel alan davranışlarının kazandırılmasında etkili olmasına rağmen, duyuşsal ve psiko-motor davranışların kazandırılması ile uygulama ve uygulamalı etkinlikler gerektiren disiplinlerde yüz yüze etkinlikler kadar etkili değildir. Bireysel ve bağımsız çalışma ve öğrenme alışkanlığı olmayan öğrenciler açısından yeterince etkili olmayabilmektedir. Öğrenci-öğretmen ve öğrenci-öğrenci arasında bire bir iletişim ve etkileşimin oldukça kısıtlı olması, bireylerin sosyalleşmesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Özellikle yükseköğretim sürecinin en önemli hedeflerinden birisi de bireylerin sosyalleşme, dayanışma, birlikte çalışma gibi hayata atılma öncesinde en çok ihtiyaç duydukları becerileriyle ilgili son noktayı koymaktır.

Öğrenme güçlükleri ya da öğrenme yetersizlikleri için gereken yardım, rehberlik ya da dönüt-düzeltilme işlemleri, yaşanan sorunlarla eşzamanlı olarak çözülememektedir. Çoğu zaman öğrenen-öğrenen, öğrenen-öğretmen iletişim ve etkileşimi gerçekleşmemektedir. Bu nedenle, öğretim sürecinin sosyal bağlamında oluşan akran etkileşimleri ya da bireyin diğerleriyle etkileşiminden doğabilecek istendik kazanımlar oluşmamaktadır. Uzaktan öğretim süreçlerinin

de birey, kendine güvenmek zorundadır. Genellikle fikirlerini oluşturmak için sözlü anlatımlardan daha çok basılı öğretim materyallerini incelemek zorunda kalmaktadır. Verim, düşük gerçekleşmektedir (Birinci, 2010).

Bu sınırlılıkların göz önünde bulundurularak bir sistem oluşturulması ve sınırlılıkları ortadan kaldırmayı hedefleyen planlı etkinliklerin sistemlere dâhil edilmesi gerekmektedir. Tüm bu değerlendirmelerle birlikte uzaktan eğitim ile yüz yüze eğitim uygulamalarının sonuçlarının çıktılar üzerinden yapılan değerlendirmelerde çok da farklılık göstermediğini söyleyen araştırmacılar bulunmaktadır. Tuncer ve Taşpınar'ın Suanpang ve arkadaşlarından aktardığı araştırma sonuçlarına göre 1995-2003 yılları arasında yapılan araştırmaların sonuçlarına göre teknoloji temelli eğitim ile geleneksel eğitim yöntemlerinin öğrenme sonuçları arasında bir fark bulunmamaktadır (Tuncer ve Taşpınar, 2008).

Yüksek lisans tezi olan bir araştırmada da İlahiyat alan, öğretmenlik meslek bilgisi ve genel kültür öz yeterliklerinin İlahiyat lisans yüz yüze örgün eğitim öğrencilerinde, uzaktan eğitim ve II. Öğretim öğrencilerine göre yüksek çıkmıştır. Uzaktan eğitim ve II. Öğretim öğrencileri arasında ise anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Aynı bulgulara, İlahiyat öğrencilerinin problem çözme becerileri açısından öğrenim türüne göre karşılaştırılmasında da ulaşılmaktadır (Bayraktar, 2014).

Uzaktan eğitimin sağladığı imkân ve sınırlılıkları birlikte değerlendiren çalışmalar, uygulamalardan da hareket ederek bu alanda farklı kuramların gelişimine öncülük etmişlerdir. Charles Wedemeyer, ismiyle anılan kuramda uzaktan eğitimin temel kavramı olarak öğrenci bağımsızlığını ele almaktadır. Öğretme süreçleri bağımsızdır ve öğrencinin kendi ortamında, ona uygun bir şekilde şekillenir. Öğrenme ve öğretme sürecinin gelişip ilerlemesinden öğrenci kendi sorumludur. Öğrenciye ve yetişkinlere daha geniş imkânlar (kurslar, yöntemler ve uygulamalar) sunulmalıdır. Bireysel farklılıkların uyumu için fırsatlar geliştirmeli ve korunmalıdır. Öğrenci başarısını mekân, yöntem, öğrencinin çalışma sıklığı ve oran gibi endişelerden dolayı engelleri çoğaltarak değil de sade bir şekilde değerlendirmelidir. Ona göre uzaktan eğitimin başarısının anahtarı öğretmen ile öğrenci arasındaki ilişkinin geliştirilmesidir. Wedemeyer bu şekilde uzaktan eğitimin, yüz yüze eğitimin fonksiyonlarına sahip olabileceğini savunur. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Uzaktan_e%C4%9Fitim_teorileri_ve_felsefesi Erişim Tarihi: 05.04.2014)

Holmberg'e (2005) ait olan başka bir kuram, yine öğretimin merkezine öğrenen ile öğretmen arasındaki etkileşimi yerleştirir. Bu etkileşim öğrencilerin farklı görüşler, yaklaşımlar ve çözümlerle öğretim sürecine katılımına imkân

verici niteliktedir. Karar verme süreçlerine katılım, öğrenci motivasyonunu artırmakta ve yüksek öğrenci motivasyonu da öğrenmeyi desteklemektedir. 1995’te Holmberg, uzaktan eğitim konusundaki teorisini önemli bir şekilde genişletti ve yüz yüze eğitim süreçlerinde sorun yaşayan bireyselci nitelikleri öne çıkan öğrencilere hizmet edebilmesini sağlayacak yönde yeni değerlendirmelerde bulundu. Uzaktan eğitimin, öğrencilere seçme hakkı ve bağımsızlık tanınması, mesleki eğitime destek olacak şekilde tasarlanması ve davranışçı, bilişsel, yapılandırmacı ve diğer öğrenme yaklaşımlarına açık olması gerekliliğini kuramına bu süreçte eklemiş oldu.

Michael Simonson ve arkadaşlarının (2000) savunduğu teoriye göre uzaktan eğitim, eşitlik ilkesi üzerine kurulmalıdır. Uzaktan eğitim öğrencilerinin öğrenme deneyimleri, yüz yüze öğrenen öğrencilerin öğrenme deneyimlerine ne kadar yakınlştırılırsa, öğrenme sonuçları da o kadar eşit olur. Eğer öğrencilere eşit öğrenme deneyimleri sunulabilirse, onların öğrendikleri de birbirine eşit olur. Bu yaklaşımda uzaktan eğitimin, eğitim alanının farklılaşması anlamına gelmediği savunularak öğretmenlerle öğrencilerin yüz yüze olduğu ortamlardan beklentilerin nelerse, ayrı mekânlarda olduğu durumlardaki beklentilerin de aynı olması gerekliliği üzerinde durulur.

D. R.Garrison ve W. Archer (2007) tarafından geliştirilen teoriye göre ise, bilgisayar aracılığı ile (özellikle bilgisayar konferansları) iyice kolaylaşan çevrimiçi öğrenme, eğitimi kökten değiştirmektedir. Bu değişiklikler çok hızlı bir şekilde modern eğitim sisteminin bütün seviyelerinin bir parçası haline gelmektedir. Bazı araştırmacılar bu değişikliklerinin etkisinin olumlu bir yönde olduğunu ve gelecekteki eğitim kurumlarının bu süreçte etkilerini yitireceğini düşünmektedir. Çevrimiçi öğretimin gittikçe artan bir şekilde benimsenmesi sonucu, uzaktan eğitim ile yerleşke tabanlı eğitim arasında açık, belli bir yakınlaşma ortaya çıkmaktadır. Çevrimiçi öğrenme, uzaktan eğitim ve yerleşke tabanlı eğitim kurumları arasındaki erozyonun kaynağıdır. Yani yakınlaşmanın kalbidir.

Paulsen (1992’den akt: Domingos, 2010) uzaktan eğitimi destekleme amacıyla “Özerklik ve Bağımsızlık Teorisi” başlığıyla bir makale yayımladı. Makalede Paulsen, öğrencilerin eğitimsel ilerlemeleri için kendi istedikleri özerklik düzeyinde karar vermeleri gerektiğini savunmaktadır. Çünkü uzaktan eğitim yapan öğrencilerin özgürlük ihtiyacı kadar işbirliğine de ihtiyaçları vardır. Bu teorisinin temel amacı, bireysel özgürlüğü grup dayanışmasıyla birleştiren uzaktan eğitim sistemini geliştirmektir.

Teoriler incelendiği zaman, onların öğrencilere bireyselleştirilmiş, özgür,

kendi bakış açılarını geliştirmeye yardım edici bir niteliğinin olması, çevrimiçi öğrenme ortamlarının gelişmesiyle yüz yüze eğitimin de bu imkânlardan yararlanarak giderek uzaktan öğretim modelleriyle zenginleşmesi, yüz yüze eğitim ile uzaktan eğitimin birbirine yaklaşması, uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim yöntemleriyle zenginleştirildiğinde çıktı farklılaşmasının en aza indirilebileceği gibi hususlar öne çıkmaktadır.

Ülkemizde Dinî Yükseköğretimde Uzaktan Eğitim Tecrübesi: İLİTAM

İslam eğitim ve bilim geleneğinde uzaktan eğitimle ilgili olarak tarihin en eski uygulamaları karşımıza çıkar. İcazet ve risale kavramları uzun zaman bir öğretim yöntemi olarak İslam eğitim geleneğinde varlığını sürdürmüş ve etkili farklı eğitim yöntemlerinin doğuşuna da zemin hazırlamıştır. Bugün dünya üzerinde uluslararası çapta lisans, yüksek lisans ve doktora derecelerinde uzaktan eğitim yoluyla diploma veren birçok üniversite bulunmaktadır. Liberty University, Chistian Leadersship University gibi üniversiteler çevrimiçi olarak Hristiyanlık alanında lisans ve lisansüstü düzeyde programları olan üniversitelerdir. İslam çalışmaları konusunda uzaktan eğitim yoluyla lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim veren üniversitelerden bazıları da şunlardır: American Open Univesity, 1995'te Amerika'da açılmış ve 1996'da öğrenci kabul etmeye başlamış olan bu üniversite bütün programlarını online olarak vermektedir. 25'ten fazla ülkeden öğrencisi olup 2002 itibarıyla kayıtlı öğrencisi 540'tır. Ezher Üniversitesi tarafından akredite edilmektedir. Lisans düzeyinde diploma almak için İslam Akidesi, Tefsir, Hadis, Fıkıh Usulü, Fıkıh, İslam Tarihi, Araştırma Teknikleri ve Bilgisayar gibi 123 krediden oluşan programı tamamlamak gerekmektedir. Ayrıca Arap Dili, Usulu'd-Din, Fıkıh, Fıkıh Usulü ile İslam Eğitimi alanında yüksek lisans programları bulunmaktadır.

Sharia Academy of America, 2004'te ABD'nin Florida eyaletinde kurulmuş olup İslam şeriatı konusunda uzaktan eğitim metoduyla tezli yüksek lisans ve doktora programları vardır. Al-Maghrib Institute, Kuzey Amerika, Kanada ve İngiltere'de ofisleri bulunmaktadır. Ana programları çevrimiçi değildir. Ancak seminer şeklinde bazı çevrimiçi programları vardır. Al-Madinah International University, Malezya tabanlı ve Malezya hükümeti tarafından tanınmış olup çevrimiçi olarak bazı lisans ve yüksek lisans programları vardır (Birinci, 2010). Araştırmanın gerçekleştirildiği tarihten sonra da çevrimiçi kaynaklarda yeni kurumların eğitim öğretim faaliyetini uzaktan eğitim yöntemiyle yürütmek üzere

düzenlemelere gittiği gözlenmektedir.

1946 yılında resmi olarak kurulan Ankara Üniversitesi bünyesinde 1949 yılında İlahiyat Fakültesi kuruldu. Bünyesinde birçok fakülte, enstitü ve yüksekokul bulunduran üniversite 2002 yılında Uzaktan Eğitim Merkezi’ni (ANKUZEM) kurdu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 18 Aralık 2005 tarihli ve 26027 sayılı Resmi Gazete’ de yayınlanmasının ardından İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) İlahiyat Fakültesi akademik koordinatörlüğünde Uzaktan Eğitim Merkezi (ANKUZEM) işbirliği ile 2005-2006 öğretim yılında faaliyete başladı. O dönem, 500 öğrenci programa kabul edildi.

Derslerin yürütülmesi yönetmeliğe göre şu şekilde olacaktır: “Dersler tümüyle ya da belli oranlarda yüz yüze etkileşimi de içerecek biçimde uzaktan eğitim yöntemleri ile üniversitenin yerleşkelerinde ve bunların dışında, başka şehir ve ülkelerde oluşturulan merkezlerde yapılabilir.”

“İLİTAM’ın eğitsel amacı, İlahiyat ön lisans derecesine sahip kişilere, İlahiyat lisans diploması alabilmek için gerekli eğitimi vermek ve lisans diploması sahibi olmalarını sağlamaktır.” “İLİTAM’ın sosyal hedefi, Ankara Üniversitesi’nin bu alandaki bilimsel ve akademik birikimini, eğitim teknolojisinin ve eğitim bilimlerinin sunduğu olanaklarla da bütünleştirerek geniş kitlelere yaymak ve böylece Türkiye’de yükseköğretimin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmaktadır. İLİTAM öğrencilerinin özlük haklarının iyileştirilmesine, sadece lisans mezunlarının atanabildikleri görev ve makamlara da atanabilmelerine, yurt dışı görevlere atanmada tercih edilebilmelerine ve lisansüstü eğitim yapabilmelerine fırsat sağlar.” Program iki yıla yayılmış, toplam 15 dersi içermektedir. Derslerin başlıcaları: Felsefe, İslam Bilimlerinde Yöntem, Fıkıh, İslam Tarihi ve Medeniyeti, Din Bilimleri I, Sistematik Kelam, Türk Dili, Din ve Ahlak Felsefesi, Kur’an ve Hadis İlimleri, Din Bilimleri II, İslam Düşünce Ekolleri Tarihi, Türk Dili ve Edebiyatı Tarihi, Arapça Çağdaş ve Dinî Metinler, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi (Birinci, 2010).

Ankara İLİTAM’ı takiben 2009-2010 öğretim yılında Sakarya, 2010-2011 öğretim yılında Atatürk, İstanbul ve İnönü, 2011-2012 öğretim yılında da Cumhuriyet, Dicle, Dokuz Eylül, Fırat ve Ondokuz Mayıs Üniversiteleri İLİTAM programlarını açtı. 2012 öğretim yılında İLİTAM programlarına toplam 4100 öğrenci kontenjanı ayrıldı. İLİTAM’a Açıköğretim Fakültesi İlahiyat ön lisans mezunları veya bir İlahiyat lisans programının ilk iki yılını tamamlayarak İlahiyat ön lisans diploması alanlar başvurabilmektedir. Programı başarıyla ta-

mamlayanlara kendi üniversitelerinin İlahiyat lisans diploması verilmektedir.

İLİTAM programları, 2011-2012 eğitim yılından itibaren İlahiyat ön lisans programları ile uyumlu hale getirildi. Düzenleme ile Tefsir Usulü, Tefsir Tarihi, Hadis Usulü, Hadis Tarihi, Din Psikolojisi, Din Eğitimi ve İslam Mezhepleri Tarihi dersleri programdan çıkarıldı. İslam Hukuk Usulü, Kelam, İlk Çağ Felsefesi Tarihi, Yeniçağ Felsefesi dersleri Fıkıh Usulü, Sistematik Kelam ve Felsefe Tarihi isimleri altında dönemlik hale getirildi (Kaymakcan, 2013).

Araştırmanın Amacı

İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyinin ve bu programların etkililik ve verimliliğinin bazı değişkenler açısından tespit edilmesi, bu araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın ana amacı doğrultusunda; İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyinin tespiti, İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyi ile öğrencilerin yaşları ve kıdemleri arasındaki ilişki, İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyinin İLİTAM tercihlerine göre farklılaşma durumu, Uzaktan Eğitim veya yüz yüze eğitimin tercih edilmesinde etkili olan sebeplerin irdelenmesi ise araştırmanın alt amaçları olarak belirlenmiştir. Bu amaçlar çerçevesinde araştırmada şu sorulara cevap aranacaktır:

- a. İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyi nasıldır?
- b. İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyi ile öğrencilerin yaşları ve kıdemleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- c. İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyi, İLİTAM tercihlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
- d. Uzaktan Eğitim veya yüz yüze eğitimin tercih edilmesinde etkili olan sebepler nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma, nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanılması anlamına gelen karma yöntemle yürütülmüştür. Nicel yöntemin kullanıldığı bölümde, İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyini bazı değişkenler açısından tespit etmek amacıyla, tarama modeli türlerinden biri olan ilişkisel tarama mo-

deli kullanılmıştır. İlişkisel araştırma modelleri iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkileri belirlemek ve neden sonuç ile ilgili ipuçları elde etmek amacıyla kullanılan modellerdir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2009). Nitel yöntemin kullanıldığı bölümde ise içerik analizi yapılmıştır. “İçerik analizi belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategoriler ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2013)”.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni; 2013-2014 Akademik Yılı Güz ve Bahar Dönemlerinde Türkiye’deki İLİTAM Programlarında öğrenim görmekte olan tüm öğrencilerden meydana gelmektedir.

Araştırmanın örnekleme ise; 2013-2014 Akademik Yılı Güz ve Bahar Dönemlerinde Türkiye’deki İLİTAM Programlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerden seçilen 256 kişiden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklem grubu, online anket uygulamasının sonuçları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Buna göre, uygulama etkinliklerinin tümü online olarak yapıldığından, örneklem grubunu oluşturmada belirlenen üç aylık bir süreçte ankete katılım sayısı dikkate alınmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyinin bazı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını ve öğrencilerin İLİTAM’ı tercih sebeplerini belirlemek amacıyla Kişisel Bilgi Formu başlığı altında bağımsız değişkenlerin yer aldığı bir bölüm geliştirilmiştir. Kişisel Bilgiler bölümünde, hem nitel hem de nicel veri elde edebilmek amacıyla birtakım sorular sorulmuştur.

İLİTAM yeterliklerini ölçmek ve bundan sonraki araştırmalarla geliştirilmesi ve yeterlik ölçümlerinde kullanılabilmesi amacıyla, İLİTAM programlarının diplomasını verdikleri İlahiyat Fakültelerinin web sayfalarında paylaşmış oldukları Bologna yeterlikleri esas alınarak veri toplama aracının geliştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda farklı üniversitelerin Bologna yeterlikleri taranmış ve kapsam geçerliği olduğu düşünülen 31 yeterlik maddesi belirlenmiştir. Bu maddelerle oluşturulan “İLİTAM Programlarının Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeyi” ölçeğine, alınan uzman görüşleri doğrultusunda son şekli verilmiş ve uygulamaya gidilmiştir.

İLİTAM Yeterlik Ölçeği Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması

İLİTAM yeterliklerini Düzeyi” ölçeği, örneklem üzerinde uygulanmıştır. Uygulama sonucunda 31 maddenin I. Faktör yük değerlerinin 0,80 ile 0,33 arasında değiştiği, madde toplam korelasyonlarının da 0,78 ile 0,31 arasında değiştiği gözlenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0,96 olarak belirlenmiştir. Ölçekteki 31 maddenin birlikte açıkladığı varyans ise %48’dir. Tüm bu değerler, ölçmek amacıyla İLİTAM programlarının diplomasını verdikleri İlahiyat Fakültelerinin web sayfalarında paylaşmış oldukları Bologna yeterlikleri esas alınarak “İLİTAM Programlarının Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeyi Ölçeği” geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçek, sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla paylaşım açılmış ve böylece “İLİTAM Programlarının Hedeflerinin gerçekleşme ölçeğinin yüksek geçerlik ve güvenilirlik değerlerine sahip olduğunu göstermektedir. Ölçekte bulunan “Dinî anlayış farklılıklarının birer zenginlik olduğunu anladım” maddesinin ayırt edicilik düzeyini gösteren faktör yük değeri ve madde toplam korelasyonunun düşük olmasına rağmen, yani ölçeğe alınmaması gerekmesine rağmen bizim çalışmamızı takiben yapılacak araştırmalara yol göstermesi açısından ve güvenilirlik katsayısının yüksek olması nedeniyle ölçekte tutulmuş ve yeterlik düzeyi toplam puanları hesaplanırken bu madde de ölçeğe dâhil edilmiştir.

Veri Analizi

Ölçeklerden elde edilen veriler, online anket uygulamasının yapılmış olduğu internet adresinden hazır bir biçimde alınmış ve SPSS 20.0 istatistik programı kullanılarak eldeki verilerin frekansları, ortalamaları, standart sapmaları çıkarılmıştır. Uygulanan normallik ve homojenlik testleri sonucunda, verilerin normal ve homojen dağılım gösterdiğinin tespit edilmesi nedeniyle, istatistiksel analizlerde parametrik testlerin kullanılması yoluna gidilmiştir. Öğrencilerin, İLİTAM programının hedeflerinin gerçekleşme düzeylerinin, eğer yüz yüze ilahiyat eğitim imkânı bulsaydınız yine de İLİTAM’da okumayı tercih eder miydiniz sorusuna verdikleri cevaba göre farklılaşmasını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem için t-testi uygulanmıştır. Bu testten elde edilen bulgular tablolara aktarılmış ve yorumlanmıştır. İLİTAM programlarının hedeflerinin gerçekleşme düzeyini belirlemek için ise; ölçekte yer alan her bir maddenin aritmetik ortalaması ile standart sapması hesaplanmış ve bu şekilde yorumlamaya gidilmiştir.

İLİTAM öğrencilerinin yaşları ve görev süreleriyle, İLİTAM yeterlik toplam puanları arasında bir ilişki olup olmadığını tespit etmek için Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Korelasyon analizi sonucu elde edilen sonuçlar, tablolara aktarılmış ve bu şekilde yorumlama çalışmaları yapılmıştır.

Verilerin istatistiksel analizi ile yorumlamalarda ise, $p < ,05$ anlamlılık düzeyi referans alınmıştır.

Araştırmada nitel verilerin çözümlenmesi işlemlerinde ise, “Kişisel Bilgiler Formu” bölümünde sorulan sorular yoluyla elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Buradan elde edilen veriler bilgisayar ortamında yazılı hale getirilerek sistematize edilmiştir. Verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. İLİTAM programındaki öğrencilerin imkân buldukları takdirde İLİTAM’ı tercih durumları, İLİTAM ve yüz yüze eğitimi tercih gerekçeleri, çalışmanın amacı çerçevesinde ele alınmış, İLİTAM ve yüz yüze eğitim konusundaki eğilim ve yönelimler gruplanarak tematik hale getirilmiş ve bu şekilde ilgili boyutları yorumlama çalışmaları yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Kişisel Bilgiler

Araştırmaya online anket uygulaması ile kendi istekleriyle soruları cevaplayan 256 İLİTAM öğrencisi katılmıştır. Bu öğrencilerin yarısından biraz fazlasını kız öğrenciler, yarıya yakını ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 30 civarındadır. En genç öğrenci 21, en yaşlı öğrenci ise 52 yaşındadır. Bu bulgular bize İLİTAM öğrencilerinin önemli bir bölümünün normal yükseköğretim yaş aralığından yukarıda bulunduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %60’a yakınının Diyanet personeli olduğu (İmam ve Kur’an Kursu öğreticileri), %27’sinin çalışmadığı, %15’inin de Diyanet dışındaki kurumlarda çalıştığı tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerden elde edilen bulgulardan Diyanet’te çalışan öğrencilerin İLİTAM’a başladıklarında ortalama 4 yıllık görevli oldukları görülmüştür. Bunlardan en kıdemsizi, kurumda bir yılı doldurmadan İLİTAM öğrencisi olmuş, en kıdemlisi de 32 yıllık görevliken programa kaydolmuştur. Bu bulgular bize İLİTAM öğrencilerinin önemli bölümünün, Diyanet’te henüz yeni göreve başlamış bir grup olduğunu göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin %77’si İLİTAM öncesinde din eğitimi almış öğrencilerdir. Bu eğitimin kaynağına ilişkin tablo aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1: Öğrencilerin İLİTAM Öncesi Din Eğitimi Kaynağı

İLİTAM Öncesi Din Eğitimi Kaynağı	N	%
Medrese	46	17,9
Özel öğretmen veya hocadan	19	7,4
Cemaat-Vakıf Yüksek Din Eğitimi Kurumu	44	17,1
Kendimi yetiştirerek	89	34,6
Yurtdışında eğitim almıştım	5	1,9
Diğer kaynaklardan	53	20,6
Toplam	256	100,0

Tablo incelendiği zaman, öğrencilerin büyük bir bölümünün kendi kendilerini yetiştirdikleri cevabını verdikleri görülmektedir (%34,6). Bunu diğer kaynaklar (%20,6), medreseler (%17,9) ve cemaat veya vakıflara ait özel dinî yükseköğretim kurumları (%17,1) izlemektedir. Buradaki veriler, İLİTAM programlarının sivil nitelikli dinî yükseköğretim kurumlarındaki öğrencilerin resmi diploma arayışında bir çözüm ürettiğini göstermektedir.

İLİTAM eğitiminin, yine sivil nitelikli eğitim yapıları tarafından desteklenip desteklenmediğini sorgulamak amacıyla sorduğumuz bir soru, benzer oranları bize vermedi. Öğrencilerin sadece %9 civarının vakıf veya cemaatlerin destek kurslarına katıldığı verisine ulaşıldı. Yukardaki Tablo 1’deki verilerle sonraki sorumuza verilen cevapları birlikte değerlendirdiğimizde elde ettiğimiz bulgular bizi, sivil nitelikli dinî yükseköğretim yapılarının bulunduğunu ama bu yapıların İLİTAM programını desteklemek amacıyla aynı oranda kullanılmadığını göstermektedir.

İLİTAM Programının Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeyi

Tablo 2: İLİTAM Programının Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeyi Ölçeği Ortalamaları

M . No	Maddeler	X	ss
1	İslam dinindeki inanç ve yorum farklılıklarını açıklayabilme becerilerimi geliştirdi.	4,12	,875
2	İslâm tarihinin önemli olaylarını sebep ve sonuçlarıyla yorumlayabilme yeteneğimi geliştirdi	4,12	,852
3	Hizmet Peygamber’in tutum ve davranışlarından örnekler sunma konusunda bilgi düzeyimi geliştirdi	4,09	,982
4	Dinin birlik ve beraberliğe verdiği önemi açıklayabilme konusunda katkı sağladı	4,06	,939

5	Hiz. Peygamber’den rivayet edilen hadislerin güncelle ilgisini kurma konusunda beni geliştirdi	4,00	,948
6	Din-ahlâk ilişkisini açıklayabilme konusunda yeni yaklaşımlar kazandırdı	3,98	,870
7	İslam dini dışındaki dinleri de temel nitelikleriyle tanımama yardımcı oldu	3,95	,879
8	Temel İslam bilimleri, din bilimleri ve diğer bilimler arasındaki ilişkileri fark etmemi sağladı	3,91	,840
9	Tarihi ve güncel dinî akımları, temel nitelikleriyle tanımama yardımcı oldu	3,90	,823
10	Hiz. Peygamberin hayatını öğrenme konusunda katkı sağladı.	3,90	1,00
11	Dinî-ahlaki konuları açıklamada, naslarla birlikte aklı ve bilimi de kullanabilme becerilerimi geliştirdi	3,89	,892
12	Duanın bireylerin Yaratıcı ile iletişim kurma konusunda duyarlılığımı artırdı	3,85	1,01
13	İbadetlerin bireysel faydalarını açıklama konusundaki bilgi düzeyimi artırdı	3,81	1,03
14	Din hizmetlerinin daha etkili yapılabilmesi için, sosyal bilimlerden yararlanmam gerektiği konusundaki farkındalığımı artırdı	3,79	,970
15	Din-toplum ilişkisini açıklama konusunda, bana gerekli becerileri kazandırdı	3,79	,927
16	Din-kültür ilişkisini açıklama konusunda, bana gerekli becerileri kazandırdı	3,72	,923
17	İnsan haklarına duyarlı olma konusunda, bana yeni bir bakış açısı kazandırdı	3,70	1,03
18	Dinî anlayış farklılıklarının birer zenginlik olduğunu fark ettim	3,69	1,16
19	Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygulama konusunda yeni bakış açıları kazandırdı	3,67	1,01
20	Kur’an ayetlerinin anlamlarını açıklama konusunda, bana gerekli bilgi ve becerileri kazandırdı	3,66	1,14
21	Alanımla ilgili bilimsel yayınları takip etmede farkındalık sağladı	3,64	1,03
22	Dinî konularda danışmanlık ve rehberlik yapma duyarlılığımı artırdı	3,63	,994
23	Ülkemizin kültürel ve dinî yapısını tanıma konusundaki bilgilerimi geliştirdi	3,62	,991
24	Eğitim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanabilme özelliğimi geliştirdi	3,61	1,10
25	Kur’an’ı tecvit kurallarına göre yüzünden okuma becerilerimi geliştirdi	3,55	1,25
26	Etkili bir din görevlisi olmam için, bana gerekli becerileri kazandırdı	3,53	1,05
27	Yaygın din eğitimi ve öğretimi etkinliklerini planlama ve değerlendirme hususunda becerilerimi geliştirdi	3,47	1,04
28	Kur’an mealine hâkimiyet ve kullanma konusundaki yeterliliklerimi geliştirdi	3,44	1,13
29	Din eğitimi etkinlikleri için gerekli ortamı düzenleme konusunda gerekli becerileri kazandırdı	3,33	1,07
30	Sure ve dua öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama konusunda gerekli yeterlikleri kazandırdı	3,27	1,11
31	Vaaz ve hutbe hazırlama konusundaki yetkinliğimi geliştirdi	3,27	1,08

Tablo incelendiği zaman öğrencilerin kendi değerlendirmelerinden hareket ettiğimizde 28 maddede hedeflerin gerçekleşmesinin “katılıyorum” düzeyin-

de, 3 madde de ise “kararsızım” düzeyinde olduğunu görmekteyiz. Ölçekte yer alan hiç bir madde “tamamen katılıyorum” düzeyinde yer almamıştır. Bu durum bize İLİTAM öğrencilerinin kendilerini değerlendirmede ciddi tereddütler içinde olduğunu göstermektedir. Bu tereddütler özellikle din eğitimi için gerekli ortamları hazırlama, sure ve dua öğretim yöntem ve tekniklerini uygulama ve vaaz hutbe hazırlama konusundaki yetkinliklerle ilgili maddelerde üst düzeye çıkmaktadır. Kaymakcan’ın (2013) 453 İLİTAM öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada öğrencilerin sadece %11,7’sinin başarı oranını yeterli bulması, araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir. Yine aynı araştırmada öğrencilerin %70’e yakın bir oranı din eğitimi ve rehberlikle ilgili derslerin programlardan çıkarılmasını yanlış bir uygulama olarak görmektedir. Araştırmada din eğitimine ilişkin yeterliklerin en düşük katılımı çıkması, din eğitimi ve rehberlik dersinin programdan çıkarılmasının yanlış bir uygulama olduğunu göstermektedir.

İLİTAM Programının Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeyi ile Öğrencilerin Yaşları ve Kıdemleri Arasındaki İlişki

Tablo 3: İLİTAM Programının Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeyi ile Öğrencilerin Yaşları ve Kıdemleri Arasındaki İlişki

	İlişki	Yeterlik Toplam Puanları
Yaş	Korelasyon	,142*
	p	,023
	N	256
Kıdem	Korelasyon	,074
	p	,304
	N	193

Öğrencilerin yeterlik toplam puanlarının yaşları ile anlamlı, düşük ve pozitif yönde bir ilişki içinde bulunduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin yaşları ilerledikçe yeterlik toplam puanlarında da yükselme gözlenmektedir. Bu bulgu, öğrencilerin yaşları ile doğru orantılı olarak edindikleri birikimin eğitim öğretim sürecinde beklenen yeterlikleri desteklediğini göstermektedir. Yaşla yeterlik arasındaki ilişki anlamlı çıkmasına rağmen, kıdemle yeterlik arasında anlamlı bir ilişki çıkmamaktadır. Dolayısıyla örneklemimizde bulunan öğrencilerin kıdemlerinin ilerlemesinin, onların yeterliklerine bir katkısı bulunmadığı sonucuna ulaşmaktayız. Bu durum, öğrencilerden yaşı ilerlemiş olanlarının eğitim öğretim sürecine daha aktif bir şekilde katılımlarına işaret edebilir.

İLİTAM Programının Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeylerinin İLİTAM Tercihlerine Göre Farklılaşma Durumu

Tablo 4: İLİTAM Programının Hedeflerinin Gerçekleşme Düzeylerinin İLİTAM Tercihlerine Göre Farklılaşması

Eğer yüz yüze ilahiyat eğitimi imkânı bulabilseydiniz yine de İLİTAM eğitimi tercih eder miydiniz?	N	X	ss	t	sd	p
Evet	101	120,71	18,35	3,052	241,295	,003
Hayır	155	112,87	22,47			

Öğrencilerin, İLİTAM programının hedeflerinin gerçekleşme düzeylerinin, “Eğer yüz yüze ilahiyat eğitim imkânı bulabilseydiniz yine de İLİTAM’da okumayı tercih eder miydiniz?” sorusuna verdikleri cevaba göre farklılaşmasını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t-testi analizi sonuçlarını Tablo 4’ten izlediğimizde ilginç bir sonuç karşımıza çıkmaktadır. Yüz yüze eğitim bulma şansı olsa bile yine de İLİTAM programını tercih ederim diyenlerin, program hedeflerinin gerçekleşme düzeyi, yüz yüze eğitimi tercih ederim diyenlerin düzeyine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Buradaki bulgular bize, uzaktan eğitimin bu programlardaki öğrenciler tarafından çoğunlukla benimsendiğini ve bu benimseme sonucunda da programı benimseyen öğrencilerde, ilahiyat eğitiminin hedeflerinin gerçekleşme düzeyinin yüksek çıktığını göstermektedir.

Nitel Veriler (Niçin Uzaktan Eğitim veya Niçin Yüz Yüze Eğitim?)

Yukardaki fark analizinde de verilen betimsel değerler aşağıda Tablo 5’te verilmektedir. Yukarıda da temas edildiği üzere öğrencilerin %39’u; yeterli puanı alıp, fiziksel imkânsızlıklar ortadan kalksa da yine de İLİTAM programını tercih edeceklerini, uzaktan eğitim tercihlerinin devam edeceğini belirtmişlerdir.

Tablo 5: İLİTAM Programındaki Öğrencilerin Yüz Yüze Eğitim İmkânı Buldukları Takdirde İLİTAM’ı Tercih Durumları

Eğer yüz yüze eğitim imkânı bulsaydınız yine de İLİTAM’ı tercih eder miydiniz?	N	%
Evet	101	39,5
Hayır	155	60,5
Toplam	256	100,0

Gerek İLİTAM tercihlerinin, gerekse yüz yüze eğitim tercihlerinin arkasından yatan gerekçelere, sorulan bir açık uçlu sorudan elde edilen nitel verilerden

ulaşmaya çalışılmıştır. Tablo 6’da sunulan veriler, yoğunluk sıralamasına göre yapılmamış olmakla birlikte, burada ortaya konulan görüşler bir tarafı seçmenin arkasında yatan nedenleri, din eğitimi ile ilgili bir yaklaşımı ortaya koymaları açısından önemli görülmüştür. Bu nedenle aşağıdaki tabloda yer alan veriler, dinî yükseköğretimle ilgili üst değerlendirmeler yapmamıza imkân vermekte, mevcut sorunların somutlaştırılmasına katkı sağlamaktadır.

Tablo 6: İLİTAM Programındaki Öğrencilerin İLİTAM ve Yüz Yüze Eğitimi Tercih Gerekçeleri

M. No	Yüz yüze İlahiyat eğitimi tercih ederdim, çünkü...	İLİTAM eğitimi tercih ederdim, çünkü...
1	Daha kaliteli bir eğitim, detaylara ulaşmamı sağlaması, bilgiye daha kolay ulaşım İLİTAM dersleri çok yavan, burada öğrenme performansım artar	Evli olmam, çocuk sahibi olmam
2	Arapça, K. Kerim ve Tefsir gibi derslerde etkili ve yararlı bir eğitim sunması	Kolay okuma, daha az yorucu, basit eğitim, rahat, daha erken mezuniyet, tez yok, Arapça hazırlık yok. İki yılda bitirme şansım var. Sınavları kolay
3	Sosyal imkânlar sağlaması, yeni ve yakın arkadaşlıklar kurma imkânı vermesi, kampüs hayatı, sosyal faaliyetlere katılım imkânı vermesi	Çalışıyor olmam, ekonomik sebepler
4	Anlayarak öğrenme imkânı, verimli, ciddi, kaliteli, seviyeli, düzenli, anlaşılır, disiplinli, öğrenciyi aktif eden bir eğitim ortamı, derinliğine öğrenme ortamı	Bulunduğum şehirden başka bir şehre okumaya gitme imkânım yok
5	Kendimi geliştirme imkânlarının bulunması, daha donanımlı olmamı sağlayacak olması	Çevre baskısı (kız öğrencilerin okumasına karşı olumsuz tutumlar)
6	Öğretim elemanlarıyla daha yakın ve etkili iletişim, onlardan daha fazla yararlanma imkânı, onları yakından tanımak ve deneyimlerinden tam yararlanma, sorularımıza cevap bulma imkânı, İLİTAM ortamı tüm sorularımıza cevap vermiyor	Örgün eğitimde kız-erkek karışık eğitim alması beni rahatsız ediyor, karma eğitime karşı olduğum için
7	Derslere adaptasyon, disiplinli çalışma imkânı sunması, yaratıcılığı gösterme imkânı sunması, akademisyenlik arzum, lisansüstü eğitim arzum. İLİTAM eğitim süreçlerinde çalışmalarımızda devamlılık yok	İlahiyat programlarının amaçlarına katılmıyorum, burada kendi programımı uygulama imkânı buluyorum
8	Kendimi ilahiyatçı gibi hissetmem, toplumun örgün eğitime daha fazla itibar etmesi, özgüven arayışı, okul psikolojisini yaşamak, öğrenci yerine konmak	Kurumumda kolayca yükselme imkânı veriyor
9	Teknik sorunlar nedeniyle İLİTAM eğitim süreçlerinin sağlıklı yürütülebilmesi	Yaşımın ilerlemiş olması sebebiyle ancak bu programdan yararlanabilirim
10	Öğrendiklerimi uygulamalar yoluyla destekleyici olması	Başka şehirlerde barınma zorlukları
11	Tartışmalar yoluyla fikirlerimi geliştirici olacak olması	Örgünde İlahiyat hocalarının kendi ideoloji ve fikirlerini empoze etmeleri, İlahiyatın sapık fikirler aşılamaya çalışması
12	Üniversite ortamını yoğun bir şekilde yaşama imkânı vermesi	28 Şubat sürecinde önümüz kapatılmıştı bize bir imkân verdi

13	Diploma değil ilim lazım, kitaplarda bulamayacaklarımı sunması, İlahiyat benim içimde bir ukde.	Eğitim politikalarının yanlışlığı
14	Canlı derslerin verimsizliği, sorunların olmadığı gerçek sınıf ortamı	Kampüs ortamına, ahlaki sorunları olan üniversite ortamına girmek istemediğim için
15	Formasyon imkânına daha kolay ulaşabilmek	Medrese eğitimine yoğunlaşıp, bir yandan da açıktan diploma sahibi olmak için
16	Entelektüel bir ortam sağlaması	Başka bir meslek icra ediyorum, ama din eğitimi almamı da bu kurum sağlıyor.

Araştırmamıza katılan İLİTAM programı öğrencilerinden yeterli puanı alıp da yüz yüze İlahiyat eğitimi imkânı buldukları takdirde bu eğitimi tercih edeceklerini söyleyenlerin gerekçeleri dört temel tema etrafında toplanmaktadır. “Kaliteli eğitim” başlığı altına alabileceğimiz gerekçeler; bilgiye kolay ulaşım, Arapça, K. Kerim ve Tefsir gibi derslerde yüz yüze eğitimin etkililiği, kendini geliştirme imkânı, disiplinli çalışma imkânı ve daha iyi adapte olma imkânları vb. şeklinde karşımıza çıkmaktadır. “Sosyal imkânlar” başlığı altında ise yakın ve gerçek arkadaşlıklar kurma, tartışma imkânları, üniversite ortamını yaşama arzusu ve entelektüel ortam gibi gerekçeler bulunmaktadır. Öğrenci gerekçelerinin altına alınabileceği bir diğer tema ise “Öğretim elemanlarıyla etkili ve yakın iletişim”dir. “Sosyal imkânlar” başlığı ile de örtüştüğü söylenebilecek olan bir diğer öğrenci beklenti grubu ise “itibar/statü” temasıdır. Öğrenciler bu başlık altında toplumun örgün eğitim alanlarına verdiği değeri, statüyü, özgüveni gerekçe olarak sıralamışlardır.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, öğrencileri örgüne yönlendiren asıl gerekçeleri ortaya çıkarabilecek nitelikte değildir. Daha sonra yapılacak araştırmaların, bu arka plana biraz daha derinliğine inmesi gerekmektedir. Özellikle hedeflerin gerçekleşme düzeyinin bu öğrenci grubunda düşük olması ve önümüze çıkan bu yönelim gerekçeleri arasında çelişkili ifadeler de bulunmaktadır.

İLİTAM öğrencilerinden yüz yüze İlahiyat eğitim imkânı bulsalar da yine de İLİTAM eğitimini tercih edenlerin gerekçeleri ise 6 ayrı tema altında toplanmıştır. Bunlardan ilki “yaş” teması altına aldığımız yaşın ilerlemesi nedeniyle yüz yüze süreçlere katılma imkânının sınırlılığını ortaya koyan gerekçelerdir. “Ekonomik sebepler” altında ise çalışıyor olma, ailenin ekonomik gücünün başka bir şehirde eğitime imkân sunmaması gibi gerekçeler bulunmaktadır. “Ailevi nedenler” başlığı altında ise evli olma ve çocuk sahibi olma gibi nedenler bulunmaktadır. Üçüncü temamız olan “Kolay eğitim” başlığı altında da hazırlık sınıfının ve tezin olmaması, daha kolay sınavlar, daha az yorucu, kolay ve kısa sürede bitirme gibi gerekçelerle karşılaşmaktayız. Özellikle, bayan öğrencilerden gelen aile ve toplumun, kızların okumasına karşı gösterdiği engellerle ilgili

gerekçeler “çevre baskısı” teması altında toplanmaktadır. Bayan öğrencilerin, kızların yükseköğretime yönelmesine karşı olumsuz tutumları, İLİTAM öğretimi aracılığıyla aşıldıkları anlaşılmaktadır. “Karma eğitime karşı olmam” başlığı altında ise öğrencilerin yüz yüze öğretim süreçlerinin karma eğitime dayalı yapılmasına karşı olumsuz tutumları, kız-erkek birlikte eğitimden rahatsız olma ve kampüs hayatındaki gayri ahlaki davranış örneklerinden duyulan rahatsızlık gibi gerekçeler bulunmaktadır. “Kendi eğitim anlayışımı inşa” başlığı altında ise; öğrencilerin yüz yüze eğitimde İlahiyat Fakülteleri’nin yetiştirmek istediği insan modeliyle kendisini örtüştürememe, kendi din ve dindarlık anlayışı ile yüz yüze eğitimin hedefleri arasındaki çelişkiler, İlahiyat eğitiminin katılmadığı bazı düşünceleri empoze etme kaygısı, fiilen içinde bulunduğu medrese eğitimine yoğunlaşma ve İLİTAM’ı sadece diploma amaçlı düşünme gibi gerekçelerle karşılaşmaktayız.

Sonuç ve Öneriler

Dinî deneyim ve yaşantılar ve dolayısıyla din eğitimi, bir çevre içinde gerçekleşmektedir. Bu çevrede yaşanan değişim ve dönüşümler, dinî yaşantılar örgüsünde ve din eğitimi etkinliklerinde de değişimleri beraberinde getirmektedir. Dinî yükseköğretim süreçlerinde, tüm dünyaya örnek modeller geliştiren İslam geleneği, içinde yaşadığımız yıllarda hızlı bir değişim sürecinden etkilenmek durumundadır. Bilgi anlayışlarındaki değişim ve dolayısıyla bilginin iletilmesi ve yeniden üretilmesi ile ilgili anlayışlar, değişimi beraberinde getirmiştir. Bireyselleştirilmiş eğitim, öğrenenin içinde bulunduğu sosyal çevre içinde öğrenmelerini teşvik eden eğitim anlayışları kampüs ve sınıf duvarlarını yıkıyor. Aynı zamanda bireyselleştirilmiş eğitim, okul ve üniversite ilgili geleneksel anlama biçimlerini hızlı biçimde yerle bir ediyor. Bu yeni durum, eğitimin hedeflerinden eğitsel süreçlere ve değerlendirme aşamalarına kadar tüm eğitim aşamalarını yeniden gözden geçirmeyi gerekli kılıyor. Geleneksel eğitimde merkezde yer alan muhteva/öğretmen ikilisi yerini öğrenenin kendisine bırakıyor, muhteva mutlak otoritesini kaybederken öğretmen ise sadece süreçleri yöneten bir rehber dönüşüyor.

Geleneksel okul ve sınıf kavramlarındaki bu hızlı değişimin ilk aşamasında karşımıza, bir başa çıkma yolu olarak din eğitimi açısından eğitimle ilgili genel yaklaşımımızı yeniden gözden geçirme ihtiyacıyla karşılaşmaktayız. Ancak bu yaklaşım/temel paradigma sorgulamasında yeterince yol almadan demin sözü edilen hızlı gelişimlerin ürettiği yeni kavramlarla karşılaşan din eğitiminin ha-

yati bir takım çıkmazlarla da karşılaşması çok tabii karşılanmalıdır.

Yaşam boyu eğitim, sürekli eğitim ve uzaktan eğitim gibi birbiri ile de sıkı ilişkileri olan kavramlar bu süreçlerin sonucunda karşımıza çıktı ve din eğitimi bu kavramların arkasına sadece kendi kavramlarını ekleyerek sorunların üstesinden geleceğini düşünüyor. Uzaktan eğitim uygulamaları ve bu uygulamaların yaygınlaşmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkan İlahiyat ön lisans ve İlahiyat lisans tamamlama programlarının, kronolojik ve konjonktürel açıklamalarla anlaşılması ve sağlıklı zeminlerde uygulama imkânları bulması oldukça zor görünmektedir. Değişen çevreyi görmeden, geçmişte Müslümanların birbirleri ile yaptıkları her savaşın arkasında Abdullah İbn-i Sebe’yi araması veya her sorunun ardında Yahudi fitnelerini bulmaya çalışması ile dinin ve din eğitiminin yaşadığı her sorunun 28 Şubat’a bağlanması arasında bir fark olmasa gerek. Din eğitimi hedef kitlesindeki farklılaşma, bilginin çoğulcu yapısı, mutlak hakikat tartışmaları, üniversite yapısının istihdama odaklanması, ilahiyat fakültelerinin çok programlı organizasyona zorlanması, öğretmenliğin mesleğe dönüşmesi ve öğretmenlik programlarına genel ilahiyatlara ilaveten din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliğinin eklenmesine ek olarak sürekli eğitim, uzaktan eğitim kavramları din eğitimine yeni imkânlar sunarken aynı zamanda bu durumlar, din eğitiminin başa çıkması gereken yeni sorun alanları oluşturmaktadır.

Sınıfların ve yüz yüze eğitimin katı savunucuları aslında genel olarak eğitim, özel olarak da üniversite anlayışında iyi yurttaşlar yetiştirmeyi öncelikli hedef olarak benimsemektedir. Bu anlayışın geleneksel din eğitimindeki yansıması, dindar bireyler yetiştirmektir. Dolayısıyla bu anlayışın temelinde eğitimcilerin belirlediği “iyi vatandaş” veya “dindar”lığın çerçevesi yani muhtevası ve muhtevanın biçimlendireceği bireyler bulunmaktadır. Bu anlayışın ilahiyat eğitimindeki yansıması, eğitim sınıflarda olmalı, eğitimcilerle mutlaka ve mutlaka yüz yüze olmalı, soru olmamalı, sorgulama olmamalı, muhtevanın ezberlenmesi mutlaka gerçekleşmeli ve muhteva kutsallaşmalı, hedef kitle eğitici tarafından sınıf içinde iyice eğip bükülerek istenen kıvama getirilmelidir hedef cümlelerinde karşımıza çıkmaktadır.

“İyi vatandaş” yetiştirme, sanayileşme süreci ile birlikte “akademik kapitalizm”e dönüştü. Artık üniversite toplum için değil, üretim, pazarlama ve hizmet sektörlerine destek olmakta, ağırlıklı olarak da sektörel bir kuruma dönüşerek istihdam amaçlı eleman yetiştirme işlevi ağırlıklı olarak öne çıkmaktadır. Günümüz üniversiteleri için eleştirel bir bakış açısıyla yapılan bu değerlendirmeye, din eğitimi alanına bile baktığımızda ciddi gerçeklik payları içermektedir. İlahiyatlar, cami mihrabı, kürsüsü, müftülük makamı, öğretmenlik becerileri

veya Kur'an kursu öğreticiliği yeterlikleri açısından değerlendirilmekte, iyi Kur'an okuyan mezunlar vermemekle, vaaz edebilecek nitelikte elemanlar yetiştirememekle sorumlu tutulmaktadır. İlahiyatların üretilen dinî bilgiye katkısı, değerlerin yeniden üretilebilirliğine desteği veya bireylerin kendi dindarlıklarını oluşturmada yapabileceği rehberlik sorgulanmamaktadır.

Bu genel değişimlerin getirdiği yeni süreçte karşımıza çıkan uzaktan eğitim kuramcıları, yaşam boyu/sürekli öğrenme ihtiyaçlarını karşılaması, bireylerin bilgiye ulaşma ve girişimciliklerini teşvik etmesi, kendi kendine karar verme yeteneklerini geliştirilmesi, düşük maliyetle büyük kitleleri eğitim süreçleriyle buluşturması, çalışanlara işlerini bırakmadan eğitim ve meslekte ilerleme imkânı sunması ve geleneksel eğitim süreçlerini yöntem ve materyal olarak zenginleştirilmesi açılarından uzaktan eğitimin yeni fırsatlar sunduğundan söz ederler. Yapmış olduğumuz alan araştırması da kuramcıların fırsat olarak nitelendiği bu olguları destekler bulgular sunmuştur. İLİTAM'ı tercih nedenlerinin başında yaş, ekonomik nedenler, ailevi nedenler ve bu eğitim türünün öğrencilere kendi eğitim anlayışlarını yapılandırmaya fırsat vermesi gelmektedir. İlahiyat eğitimi alanında da öğrenenlerin bir bölümünün uzaktan eğitimi, kendi din anlayışları çerçevesinde bir yükseköğretim sürecini yönetme fırsatı tanıdığı için bu programa yöneldikleri gözlenmektedir. Öğrenenlerin bir kısmı bu şekilde kendi görüşlerini empoze eden öğretim elemanlarının baskısını daha az hissedeceklerini söylerken bir kısmı da medrese eğitiminde derinleşerek İLİTAM üzerinden de diploma alma fırsatı elde ettiğinden söz etmektedir. İLİTAM, bir anlamda dinî yükseköğretimde bireyselleştirilmiş eğitim üzerinde daha fazla düşünmek zorunda bırakacaktır bizi.

Duyuşsal ve psiko-motor davranışların kazandırılması noktasındaki yetersizlikler, uzaktan eğitimin sınırlıkları arasında karşımıza çıkar. Yaptığımız araştırmada özellikle Kur'an-ı Kerim ve Arapça derslerinde teknolojik alt yapı ve kullanılan yöntemlerin yetersizliğine yapılan vurgu, bu görüşü desteklemektedir. Yine öğrencilerin İLİTAM hedeflerinin gerçekleşme düzeyleri incelendiği zaman en düşük puanlı maddelerin vaaz ve hutbe hazırlama konusundaki yetkinlikler, sure ve dua öğretim tekniklerini uygulama becerileri ile din eğitimi etkinlikleri için gerekli ortamı düzenleme konusundaki yeterliklerde karşımıza çıktığı gözlenmektedir. Uzaktan eğitimin sınırlıklarından birisi de bireysel ve bağımsız çalışma alışkanlığı olmayan öğrencilerdeki başarısızlık olasılığıdır. Yaptığımız araştırmada, yüz yüze eğitimi isteyen öğrencilerin yeterlik düzeylerinin İLİTAM'ı tercih edenlere göre düşük olması ve bu öğrencilerin aynı zamanda yüz yüze eğitimi tercih nedenleri arasında disiplinli çalışma ortamı ve

daha kolay motivasyon imkanını göstermeleri yukarda sözü edilen sınırlılığa işaret etmektedir. Son olarak da altı çizilen sınırlılık, öğrencilerle öğretim elemanları arasındaki sınırlı iletişimin sebep olduğu sosyalleşme süreçlerinin iyi işlemeyişidir.

Araştırmamızda altı çizilerek ortaya çıkan en önemli bulgulardan birisi, öğrencilerin öğretim elemanlarıyla iletişimindeki sorunları çevresindedir. Teknik alt yapı sorunları, öğretim elemanlarının teknik yetersizlikleri, fazla öğrenci sayısı, öğrencilerin zamanlarının olmayışı vb. nedenlerle öğrenciler öğretim elemanları ile yeterli iletişim sağlayamamaktadır. Bu durum da İLİTAM programını iyi işlemeyen bir uzaktan eğitim programına örnek hale getirmektedir. Sınırlılıklarla ilgili olarak Kaymakcan ve arkadaşlarının araştırmasını incelediğimizde, öğrencilerin büyük kısmının yetişkinler olarak hayat içerisinde taşımak durumunda oldukları birkaç role ilave olarak öğrenci rolü taşıma zorunluluğu ve geleneksel örgün ilahiyat eğitiminin sunduğu öğrenme ortamlarına kıyasla yetersiz olarak algılanan öğrenme süreç ve ortamlarının oluşturduğu memnuniyetsizlik karşımıza çıkmaktadır (Kaymakcan, 2013).

Kaymakcan (2013) araştırmasının sonucunda öğrenci ve öğretim üyelerinin görüşleri hem bilgi ve becerilerin öğrenciye aktarılmasını sağlayacak eğitim süreçlerini hem de hocaların öğrenciye rehberlik etme ve geri dönüt vermesini sağlayacak iletişim ve bilişim süreçlerini gerçekleştirmede sorunlar yaşandığını söylemektedir. Bizim araştırmamızda odaklandığımız problemlerden birisi olmamakla beraber yine Kaymakcan’ın araştırmasında, öğrenciler yüz yüze eğitime çok yüksek oranda ihtiyaç duyduklarını belirtmekte ve öğretim elemanları da yüz yüze eğitime vurgu yapmaktadır. Uzaktan eğitimin doğası gereği bu durum bir ikilem oluştursa da gelişen teknolojilerin daha aktif bir şekilde kullanılarak canlı ders, interaktif forumlar ve video konferanslar üzerinden uzaktan din eğitiminin yüz yüze eğitime yaklaştırılması gerekmektedir. Tüm bunların yapılabilmesi için de öğrenci sayılarının azaltılması ve öğretim üyesi başına düşen şube mevcutlarının düşürülmesi gerekmektedir. Materyallerin zenginleştirilmesi, online veya basılı bir çok kaynaktan öğrencilerin kendi görüşlerini geliştirebilecekleri, sorgulamaya imkan veren, bilgiye ulaşma becerilerini geliştiren çalışmalarla değerlendirme süreçlerinin beslenmesi ve öğretim elemanlarının geri bildirimlerinin değerlendirme süreçlerine katılması gerekmektedir. Bireysel öğrenmeyi teşvik eder bir modelin değerlendirme süreçlerinin bireysel olması gerekmektedir.

Kur’an-ı Kerim ve Arapça gibi beceriye dayalı derslerin öğretim programında doğrudan bulunması yerine Milli Eğitim Bakanlığı ve Diyanet

İşleri Başkanlığıyla yapılacak ortak çalışmalar neticesinde herkesin ikamet ettiği yerlerden ulaşabileceği kurslarda yüz yüze eğitim almasının sağlanması, İLİTAM programlarının bu derslerde sadece yeterliğe dayalı bir sınav yaparak program yükünün hafifletilmesini sağlayacaktır.

Programların arasındaki yönetsel farklılıkların en aza indirilerek uzaktan eğitimin imkânlarını en üst düzeyde dinî yükseköğretimin hizmetine sunabilmesi için her bir programın üstünde yönetsel ve denetsel bir birime ihtiyaç bulunmaktadır. Bu birimin, uzaktan din eğitimi konusunda materyal ve teknik imkânları geliştirme ve kalite artırımı, üniversiteler arasında işbirliği ve tecrübe paylaşımı, İLİTAM programlarının hizmet standartlarının belirlenmesi ve akreditasyona yönelik çalışmalar yapması programlardan şikâyetlerin en aza indirilmesinde önemli katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Alkan, C. (1987). *Açıköğretim, Uzaktan Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Baturay, M. H. ve Türel, Y. K. (2012). Çevrimiçi uzaktan eğitimcilerin eğitimi: E-öğrenmenin yükselişi ile beliren ihtiyaç. G. EBY, G. T. Yamamoto ve U. Demiray (Ed.), *Türkiye 'de e-öğrenme: Gelişmeler ve Uygulamalar III içinde* (s. 1-20). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bayraktar, A. (2014). *İlahiyat Eğitiminin Öğrencilerin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Öz Yeterlik İnanç Düzeyleri Ve Problem Çözme Becerilerine Katkısı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Birinci, K. (2010). *Uzaktan Eğitim ve Din Öğretiminde Bir Uygulama Örneği: İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (3. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (15. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Domingos, H. (2010). *Theory of Cooperative Freedom for Online Education*, <http://hdelearning.blogspot.com/2010/03/theory-of-cooperative-freedom-for.html>, erişim:15.03.2014.

- Ersoy, M. (2008). *Uzaktan Eğitim-Öğretim Yönetimi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Garrison, D. R. and Archer, W. (2007). *A theory of Community of Inquiry, Handbook of Distance Education*, Second Edition, (Edited By Michael Grahame Moore), Lawrence Erlbaum Associates, Inc. Publishers.
- Holmberg, B. (2005). The Evolution, Principles and Practices of Distance Education, *Bibliotheks-und Informations system der Universitat Oldenburg*. P.13.
- Illich, I. (2005). *Okulsuz Toplum (Deschooling Society)*. İstanbul: Şule Yayınları/ Düşünce dizisi.
- İşman, A. (2011). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kaymakcan, R., Meydan H., Telli, A. ve Cevherli, K. (2013). Paydaşlarına Göre İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM) Programının Değerlendirilmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 71-110
- Özmen, A. ve Ediz, İ. G. (2002). Uzaktan Eğitim ve Dumlupınar Üniversitesi Modeli. Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu, 25 Mayıs 2002. http://www.aof20.anadolu.edu.tr/bildiriler/Ahmet_Ozmen.doc Web erişim tarihi: 25.04.2013.
- Simonson, M., Smaldino, S., Albright, M. & Zvacek, S. (2000). *Teaching at a Distance, Foundation of Distance Education*, Third Edition.
- Uşun, S. (2006). *Uzaktan Eğitim*. 1.Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- YÖK. (2010/3044). İLİTAM müfredat programları konulu resmi yazı. 22.06.2010, Ankara: Yüksek Öğretim Kurumu.
- Tuncer, M. ve Taşpınar, M. (2008). Sanal Ortamda Eğitim ve Öğretimin Geleceği ve Olası Sorunlar. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1).
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Uzaktan_e%C4%9Fitim_teorileri_ve_felsefesi Web Erişim Tarihi: 05.04.2014